

Οι Στόχοι της Οικονομικής Πολιτικής την Επόμενη Δεκαετία

του Γκίκα Α. Χαρδουβελη,
Καθηγητή Χρηματοοικονομικής Πανεπιστημίου Πειραιώς
και Ερευνητικού Εταίρου στο C.E.P.R.
πρώην Διευθυντή του Οικονομικού Γραφείου του Πρωθυπουργού
hardouvelis@ath.forthnet.gr

I. Ο στόχος της οικονομικής πολιτικής

Μετά την είσοδο στην ΟΝΕ, η χώρα μας απέκτησε ένα νέο όραμα και στόχο. Ο στόχος αυτός, ως ιδέα και προοπτική, έχει ήδη ενσωματωθεί στο λεξιλόγιο της καθημερινότητας, με το όνομα «**Πραγματική Σύγκλιση**». Πραγματική σύγκλιση σημαίνει αύξηση της ευημερίας και διάχυσή της σε όλο τον πληθυσμό. Σημαίνει ότι τα προσεχή χρόνια ο ρυθμός ανάπτυξης στην Ελλάδα θα συνεχίζει να είναι υψηλότερος του μέσου ευρωπαϊκού ώστε η ψαλίδα στο βιοτικό επίπεδο μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ-15 να κλείνει.

Όμως, το ζητούμενο δεν είναι ο απλός προσδιορισμός του στόχου της σύγκλισης ως ιδέα και όραμα, αλλά **η πυξίδα που θα οδηγήσει στον στόχο**, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται ο στόχος, οι οικονομικές πολιτικές και η στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί. Ο στόχος της σύγκλισης δεν μπορεί να παραμείνει σε γενικόλογες τοποθετήσεις και ευχές. Ούτε να περιοριστεί σε λογιστικές εκτιμήσεις των απαιτούμενων ρυθμών ανάπτυξης πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ώστε να επιτευχθεί η σύγκλιση με την Ευρώπη των 15 χωρών σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα.

II. Η σημερινή σχετική θέση της Ελλάδας

Σήμερα το βιοτικό επίπεδο της Ελλάδας βρίσκεται στο 74% του ευρωπαϊκού μέσου όρου της Ευρώπης των 15 και στο 81% του μέσου όρου των 25 χωρών. Η χώρα μας κατάφερε να ξεφύγει από την τελευταία θέση των ΕΕ-15, και με σημαντική διαφορά από την τωρινή τελευταία – την Πορτογαλία, με ένα μεγάλο **άλμα 8 περίπου μονάδων** την τελευταία δεκαετία. Η σύγκλιση αυτή επήλθε κυρίως την τελευταία τετραετία, όταν οι ρυθμοί ανάπτυξης στην Ελλάδα ήταν 4%, ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη κοντά στο μηδέν. Η αύξηση αυτή έφερε και μια παράλληλη αύξηση στους πραγματικούς μισθούς, αφού η βελτίωση της παραγωγικότητας μεταφράστηκε, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό της, σε υψηλότερους μισθούς.

Κινητήριοι μοχλός της επιτυχημένης πορείας κατά την δεκαετία που πέρασε ήταν η πτώση του πληθωρισμού και των επιτοκίων και η προοπτική ένταξης στην Ευρωζώνη, που συνέβαλαν στη αύξηση της κατανάλωσης, αλλά κυρίως στη σημαντική βελτίωση του επενδυτικού κλίματος, ώστε ο **λόγος επενδύσεων προς ΑΕΠ να είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος στην Ευρώπη** μετά

την Ισπανία, στο 21,8%. Σημειώνεται ότι η επιτάχυνση των ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων συνέβη πολύ πριν ξεκινήσουν τα Ολυμπιακά έργα, και συνεπώς ο ρυθμός αύξησης των επενδύσεων θα μπορούσε να συνεχιστεί και τώρα, με το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων, αρκεί να ακολουθηθεί μια συνεπής και αξιόπιστη πολιτική.

Η αύξηση του βιοτικού επιπέδου συνοδεύτηκε και με μια παράλληλη αύξηση της χρηματοδότησης των κοινωνικών παροχών. Η Ελλάδα σήμερα ξοδεύει το 28% περίπου του ΑΕΠ σε κοινωνικές παροχές, ένα ποσοστό ελαφρά υψηλότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Η βελτίωση της συγκριτικής θέσης της χώρας μας δεν περιορίζεται μόνο στους μακροοικονομικούς δείκτες. Σύμφωνα με την τελευταία Έκθεση Κοκ και την Eurostat, η Ελλάδα αν και παραμένει στις τελευταίες θέσεις σε πολλούς δείκτες, έδειξε σημαντική βελτίωση στους 15 δείκτες της Λισσαβόνας, όπου είχε αθροιστικά τη **μεγαλύτερη ταχύτητα βελτίωσης** ανάμεσα στις 15 χώρες, την 4-ετία 1999-2003.¹

Πράγματι, οι τελευταίες μελέτες των οικονομολόγων για την περίοδο 1960-2001 δείχνουν ότι η συμπεριφορά της οικονομίας τα τελευταία 40 χρόνια κατηγοριοποιείται σε τρεις διαφορετικές περιόδους, με διαφορετικούς ρυθμούς συνολικής παραγωγικότητας και δυνητικού προϊόντος (Ταβλός και Ζόνζηλος (2002)). Η πρώτη περίοδος, 1960-1980, είναι η περίοδος πριν την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και αύξησης της παραγωγικότητας. Η δεύτερη περίοδος, 1981-1994, χαρακτηρίζεται από στάσιμους ρυθμούς. Η τρίτη περίοδος, 1995-2001, όταν έγινε στροφή στη μακροοικονομική πολιτική ενόψει της ΟΝΕ, χαρακτηρίζεται εκ νέου από υψηλούς ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας και του δυνητικού προϊόντος.

III. Οι άξονες της αναπτυξιακής στρατηγικής

Για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε τους πρόσφατους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, πέραν της μακροοικονομικής σταθερότητας, που μας οδήγησε στην ΟΝΕ, απαιτούνται νέες πολιτικές. Σήμερα, απαιτείται μια **πιο επιθετική πολιτική επενδύσεων**, τόσο στην τεχνολογία και την εκπαίδευση, όσο και σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπου η Ελλάδα έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Απαιτείται, επίσης, μια **στροφή προς τη μικρο-οικονομική πολιτική**, δηλαδή την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και την αποτελεσματικότητα του Δημόσιου τομέα.

Οι κοινοί ευρωπαϊκοί στόχοι της Λισσαβόνας αποτελούν έναν χρήσιμο οδηγό για τις πολιτικές αυτές. Όμως, **δεν αρκούν**. Γιατί το ζητούμενο είναι η σύγκλιση. Αν απλώς περιοριστούμε στους στόχους της Λισσαβόνας, που ίσως πετύχουν και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές

¹ “Facing the Challenge: The Lisbon Strategy for growth and employment,” Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, November 2004.

χώρες, η σχετική μας θέση στην Ευρώπη πιθανόν να μείνει στάσιμη, να μην συγκλίνουμε, έστω και αν το βιοτικό μας επίπεδο συνεχίζει να αυξάνεται.

Είναι κατανοητό, επίσης, ότι η εποχή της κατευθυνόμενης ανάπτυξης από το κράτος έληξε. Η πολιτική που πρέπει να ακολουθήσουμε είναι μια **πολιτική που απελευθερώνει ακόμα περισσότερο την ιδιωτική πρωτοβουλία**, αλλά συγχρόνως επιβάλλει όρους διαφάνειας στην οικονομική ζωή, ελέγχει πιο διεξοδικά τους όρους του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, και προστατεύει τον εργαζόμενο, τον καταναλωτή και το περιβάλλον.

IV. Τα ερωτήματα για τις προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής

Με βάση την παραπάνω στρατηγική, απαιτείται να ξεκαθαριστούν με μεγαλύτερη ευκρίνεια οι προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής και να δημιουργηθεί μια **ευρεία πολιτική συναίνεση** για τις προτεραιότητες αυτές. Είναι, επομένως, αναγκαίο να δοθεί απάντηση σε ορισμένα ερωτήματα. Αναφέρω επιλεκτικά τα πιο σημαντικά:

1. *Πρώτο και κύριο ερώτημα: **Πώς αυξάνουμε τη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας – ανταγωνιστικότητα την αποκαλούν ορισμένοι - και πώς οδηγούμε τη χώρα σε μια μακροχρόνια δυναμική αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης;** Με άλλα λόγια, **ποια είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας** και πώς, τότε και πόσο επενδύουμε σ' αυτά; Υπάρχουν τομείς της οικονομίας, στους οποίους περιμένουμε υψηλή απόδοση από τις επενδύσεις μας ώστε να διασφαλίσουμε εκεί τις κατάλληλες υποδομές; ή ξεχνάμε κάθε είδους τομεακής πολιτικής και επικεντρωνόμαστε στη βελτίωση των παραγωγικών συντελεστών για το σύνολο της οικονομίας, όχι για συγκεκριμένους μόνο τομείς, με έμφαση την τεχνολογία και την εκπαίδευση;*
2. *Πώς αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων; Είναι μόνον η **γραφειοκρατία** και το εξωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων το πρόβλημα στην ανταγωνιστικότητά τους ή είναι επίσης πρόβλημα το μέγεθός τους, η εξωστρέφειά τους, η οργάνωσή τους; **Θέλουμε μεγάλες ελληνικές ιδιωτικές επιχειρήσεις** που να μπορούν να ανταγωνιστούν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη ή αδιαφορούμε αν οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στην ευρύτερη περιοχή είναι ξένες, αρκεί να σέβονται τους κανόνες του ισότιμου ανταγωνισμού;*
3. *Όσον αφορά την απελευθέρωση αγορών, πού δίνουμε μεγαλύτερη έμφαση, στις **αγορές αγαθών και υπηρεσιών ή στην αγορά εργασίας;***
4. *Πόσο μακριά πρέπει να προχωρήσουμε στις **αποκρατικοποιήσεις** και σε ποιους τομείς; Είναι πάντοτε η αποκρατικοποίηση πανάκεια στο πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας;*

5. *Πώς αυξάνουμε την αποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών; Είναι απλώς ζήτημα καλύτερης οργάνωσης και πολιτικής βούλησης ή είναι πρόβλημα κυρίως μικρο-οικονομικών κινήτρων, όπως η μέθοδος αμοιβών και η μονιμότητα των υπαλλήλων; Συνεχίζουμε την πολιτική αποκέντρωσης της Δημόσιας Διοίκησης και πώς ελέγχουμε τη συμπορευόμενη αποκέντρωση της διαφθοράς και της παραοικονομίας;*
6. *Πώς βελτιώνουμε το κοινωνικό κράτος, αλλά και κυρίως, πώς το χρηματοδοτούμε, αφού είμαστε υποχρεωμένοι να μειώσουμε το δημόσιο χρέος, αλλά και συγχρόνως να επενδύσουμε στην ανάπτυξη; Γενικότερα, πώς αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού και την αναμενόμενη επιβάρυνση των νεότερων γενεών, δηλαδή των εργαζόμενων και φορολογούμενων πολιτών του μέλλοντος;*
7. *Και τέλος, πώς επιτυγχάνουμε κοινωνική συναίνεση για τις μεγάλες προτεραιότητες; Πώς δηλαδή μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη η οποιαδήποτε κυβερνητική πολιτική ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, χωρίς μεγάλες αντιστάσεις από συντεχνιακά συμφέροντα και πεπαλαιωμένες νοοτροπίες, που πολλές φορές ακυρώνουν την οποιαδήποτε πολιτική βούληση, απ' όσο ψηλά και αν αυτή προέρχεται;*

Από τις προηγούμενες ερωτήσεις είναι προφανές ότι ο στόχος της πραγματικής σύγκλισης δεν είναι απλός. Η γρήγορη αύξηση του βιοτικού επιπέδου απαιτεί τον συντονισμό πολλών επιμέρους πολιτικών. Δεν είναι το μηχανιστικό αποτέλεσμα μια απλής τεχνικής λύσης, την οποία ψάχνουμε να βρούμε, αλλά επειδή είμαστε είτε άτυχοι είτε όχι ιδιαίτερα ικανοί, αδυνατούμε να ανακαλύψουμε.

Ούτε είναι ο στόχος της σύγκλισης το νομοτελειακό αποτέλεσμα της γενικής ισορροπίας του σύγχρονου παγκόσμιου οικονομικού συστήματος ώστε να μην χρειάζεται δική μας ενεργή πολιτική και παρεμβολή. Κάθε άλλο, η αδράνεια αποτελεί αρνητική πολιτική. Η οικονομική ιστορία του περασμένου αιώνα δείχνει ότι, **παγκοσμίως, είχαμε απόκλιση των οικονομιών και όχι σύγκλιση**. Ο λόγος του βιοτικού επιπέδου της πλουσιότερης προς τη φτωχότερη χώρα το 1870 εκτιμάται στο 8,7. Ο λόγος αυτός αυξήθηκε στο 38,5 το 1960 και στο 45,2 το 1990 (Pritchett (1997)). Τα τελευταία 10 χρόνια είδαμε τον διπλασιασμό του βιοτικού επιπέδου στην Κίνα, αλλά την πτώση του περίπου στο μισό στη Ρωσία.

V. Τα συστατικά στοιχεία της αναπτυξιακής πολιτικής

Με βάση τα παραπάνω ερωτήματα, είναι σημαντικό η στρατηγική ανάπτυξης της χώρας μας να αποτελείται τουλάχιστον από τα ακόλουθα συστατικά στοιχεία:

1. Κορμός της αναπτυξιακής μας πολιτικής γίνεται μια **πιο επιθετική πολιτική επενδύσεων**. Οι επενδύσεις πρέπει να συνεχίσουν να αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ανάπτυξη και να ενταθούν. **Η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων δεν πρέπει να περάσει από τις δημόσιες επενδύσεις.**² Οι επενδύσεις πρέπει να γίνουν με γνώμονα την υψηλότερη δυνατή μακροχρόνια απόδοσή τους. Πρέπει να γίνουν τόσο επενδύσεις που ωφελούν το σύνολο της οικονομίας, όσο και τομεακές επενδύσεις.

1.α) Επενδύσεις με υψηλή απόδοση που ωφελούν το σύνολο της οικονομίας, είναι οι επενδύσεις στην **εκπαίδευση, τη γνώση, και την τεχνολογία**. Δεν πιστεύω ότι η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να φτιάξει στο άμεσο μέλλον μια νέα Silicon Valley. Μπορεί, όμως, και πρέπει να ενσωματώνει τις νέες τεχνολογίες στην παραγωγική διαδικασία ώστε να αυξάνεται διαρκώς η παραγωγικότητα. Για παράδειγμα, αντί το κράτος να κατανέμει πόρους σε νέα σιδηροδρομικά δίκτυα, πρέπει πρώτα να κατανείμει πόρους στην ανάπτυξη των **ευρυζωνικών δικτύων**.

Το **εκπαιδευτικό σύστημα** χρειάζεται μια νέα πνοή και **περισσότερο ανταγωνισμό**, ιδιαίτερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η ποιότητα της οποίας διαρκώς ολισθαίνει σε σύγκριση με άλλες χώρες. Την προηγούμενη δεκαετία δόθηκε έμφαση στην αύξηση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Διπλασιάστηκε ο αριθμός των φοιτητών και πολλαπλασιάστηκαν τα μεταπτυχιακά προγράμματα. Σήμερα, απαιτείται στροφή προς την ποιότητα. Επίσης, είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι, στη νέα εποχή, οι καινοτομίες και οι ραγδαίες εξελίξεις απαξιώνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο πολύ γρηγορότερα απ' ό,τι στο παρελθόν. Κατά συνέπεια, οι γνώσεις πρέπει να αναπροσαρμόζονται με ταχύτερους ρυθμούς. **Η ανάγκη δια βίου εκπαίδευσης καθίσταται επιτακτική**. Όμως, η δια-βίου μάθηση και οι επενδύσεις στην καινοτομία είναι υποτονικές στη χώρα μας, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι δεν έχουμε μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ το εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν συνδέεται στενά με την παραγωγή.

1.β) Όσον αφορά τις **τομεακές επενδύσεις**, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας είναι γνωστά: Ήλιος, θάλασσα, ιστορία, παράδοση στη ναυτιλία, κόμβος στη Μεσόγειο, γειτνίαση με τις Βαλκανικές χώρες. Συνεπώς, πρέπει να επενδύσουμε στον τουρισμό, ένα τομέα που φαίνεται να έχει τις λιγότερο ανταγωνιστικές επιχειρήσεις.³ **Η επένδυση στον τουρισμό μπορεί να συνδυαστεί με επενδύσεις στον τομέα της Υγείας**, ώστε να προσελκυστούν όχι μόνο τουρίστες, αλλά και Ευρωπαίοι που θα ζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Ελλάδα. Και οι δύο τομείς πάσχουν σήμερα στη χώρα μας.

² Παρενθετικά, το μεγαλύτερο πρόβλημα του προϋπολογισμού του 2005 είναι το γεγονός ότι οι δημόσιες επενδύσεις μειώνονται αντί να αυξάνονται, γεγονός που αποτελεί κακό ξεκίνημα της μετα-Ολυμπιακής περιόδου. Αντί η δημοσιονομική πειθαρχία να περιοριστεί στη μείωση της σπατάλης και της δημόσιας κατανάλωσης, όπως αναφέρθηκε με επίφαση στην προεκλογική πλατφόρμα της κυβέρνησης, φαίνεται τελικά να επιδρά κυρίως στο αναπτυξιακό κομμάτι, τις επενδύσεις.

³ Βλ. μελέτη, «Η ώρα της ελληνικής επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας», Σεπτέμβριος 2004

Πρέπει, επίσης, **να συνεχιστεί η πολιτική επενδύσεων και η εμπορική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια** διότι οι χώρες αυτές έχουν και θα συνεχίσουν έχουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, αφού έχουν ξεκινήσει από χαμηλή βάση. Μελέτες οικονομολόγων τα τελευταία 10 χρόνια έχουν δείξει, άλλωστε, ότι η γεινίαση παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εμπορική δραστηριότητα, δηλαδή πολύ μεγαλύτερο από αυτόν που δικαιολογεί το μικρό κόστος των μεταφορών (McCallum (1995)). Οι επιχειρήσεις μας, επομένως, έχουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στα Βαλκάνια έναντι άλλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων από πιο μακρινές χώρες, και θα πρέπει να βλέπουν ως δυνητικούς πελάτες για τα προϊόντα τους τη βαλκανική αγορά και όχι απλώς την ελληνική.

Ξένες επενδύσεις μπορούν επίσης να προσελκυστούν, εφόσον οι ξένοι δουν την Ελλάδα ως πύλη για όλες τις βαλκανικές χώρες και όχι απλώς ως μια αγορά 11 εκατ. πολιτών. Πέραν του μεγέθους της αγοράς, σημαντικά εμπόδια είναι η έλλειψη χωροταξικού σχεδίου, αλλά και η συνεχής μεταβολή του φορολογικού πλαισίου από τις κυβερνήσεις, η δυσκολία στις αδειοδοτήσεις και, γενικότερα, η γραφειοκρατία. Πάντως, από μόνη της η Ελλάδα δεν μπορεί να προσελκύσει εύκολα ξένες επενδύσεις, όποια κίνητρα και αν δώσει και όσο και αν μειώσει τα διάφορα γραφειοκρατικά εμπόδια.⁴

Ο τομέας της **Ενέργειας** είναι δυνητικά ένας τομέας με μεγάλη υποσχόμενη απόδοση και με μικρότερο ρίσκο από τις τηλεπικοινωνίες. Εκεί θα μπορούσαν οι ελληνικές επιχειρήσεις να παίξουν έναν δυναμικότερο ρόλο στην ευρύτερη περιοχή.

2. Όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, ένα από τα κρίσιμα στοιχεία είναι η αύξηση της κρίσιμης μάζας των επιχειρήσεων που **αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες, υιοθετούν σύγχρονες πρακτικές διοίκησης, έχουν διεθνή προσανατολισμό και διαθέτουν τα κατάλληλα στελέχη**. Η προώθηση του μετασχηματισμού των μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων σε «μεσαίες μεγάλες» επιχειρήσεις, με τον παράλληλο **διαχωρισμό της ιδιοκτησίας από τη διοίκηση**, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες σύγχρονες προκλήσεις για τον κόσμο των επιχειρήσεων στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Θέλουμε λοιπόν μεγάλες επιχειρήσεις, που να ικανοποιούν τις ανάγκες τους για εξειδικευμένα στελέχη από την εγχώρια αγορά.

Το ερώτημα των επιχειρήσεων - «εθνικών πρωταθλητών» δεν έχει εύκολη απάντηση. Θέλουμε οι ελληνικές επιχειρήσεις να είναι ανταγωνιστικές στην Ευρώπη, αλλά χωρίς να στραγγαλίζουν τον εγχώριο ανταγωνισμό. Κατά τη γνώμη μου δεν υπάρχει χρυσός κανόνας, αλλά το ζήτημα πρέπει να εξετάζεται ανά περίπτωση. Είναι γεγονός, όμως, ότι με την

⁴ Παρενθετικά, είναι λάθος η εμμονή στις ξένες επενδύσεις ως στόχο πολιτικής. Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα δεν είχαμε πρόβλημα χρηματοδότησης δυνητικών επενδύσεων. Άλλωστε οι επενδύσεις έκαναν τη διαφορά στους ρυθμούς ανάπτυξης. Είναι άλλο πράγμα να βλέπουμε τις ξένες επενδύσεις ως δείκτη για το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα και άλλο ζήτημα να θέτουμε τις ξένες επενδύσεις ως στόχο της πολιτικής μας.

παγκοσμιοποίηση η ανάδειξη ορισμένων ισχυρών εγχώριων επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκούς πρωταθλητές αποτελεί ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα μια χώρας, ενώ βελτιώνει και την εγχώρια αγορά εργασίας σε εξειδικευμένο προσωπικό υψηλών αμοιβών.

3. Όσον αφορά την **απελευθέρωση των αγορών**, η οποιαδήποτε πολιτική θα έχει περισσότερα αποτελέσματα αν επικεντρωθεί στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών, στη γραφειοκρατία, στις μονοπωλιακές πρακτικές, στα κλειστά επαγγέλματα, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούν να γίνουν βήματα μεγαλύτερης ευελιξίας στο θέμα της εποχιακής απασχόλησης ή στις υπερωρίες, καθώς και στο κόστος των ασφαλιστικών εισφορών.
4. Όσον αφορά τις **αποκρατικοποιήσεις**, το ζήτημα είναι πρακτικό και όχι ιδεολογικό. Υπάρχει ανάγκη για συνέχιση των αποκρατικοποιήσεων για δύο λόγους: Πρώτον, μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη διοίκηση των επιχειρήσεων και, δεύτερον, άντληση πόρων για τη μείωση του Δημόσιου Χρέους, αλλά και των ελλειμμάτων. Μάλιστα, η τελευταία σύσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης εναντίον της Ελλάδας για υπερβολικά ελλείμματα, επιτείνει την ανάγκη εύρεσης πόρων τα επόμενα χρόνια. Η πολιτική αποκρατικοποιήσεων μπορεί να συνυπάρξει με μια πιθανή πολιτική εθνικών πρωταθλητών, εφόσον η τελευταία γίνει πιο συγκεκριμένη.
5. Όσον αφορά την **αποτελεσματικότητα στο δημόσιο τομέα**, αυτή είναι μια πρόκληση. Η αποτελεσματικότητα θα αυξηθεί αν ενταθεί ο ρυθμός των αποκρατικοποιήσεων και, έτσι, σε ορισμένες υπηρεσίες που προσφέρει το Δημόσιο υπάρξει ανταγωνισμός από τον ιδιωτικό τομέα. Θα αυξηθεί, επίσης, με την επιβολή συγκεκριμένων στόχων ανά δραστηριότητα και με τη μερική σύνδεση των αμοιβών των υπαλλήλων με την επίτευξη των στόχων. Θα αυξηθεί με την επιβολή κανόνων διαφάνειας, ιδιαίτερα στην τοπική αυτοδιοίκηση. Θα αυξηθεί και με τη μείωση της σπατάλης και την καλύτερη διοικητική οργάνωση. Σε τομείς, όπως η Υγεία, υπάρχει περιθώριο σημαντικής εξοικονόμησης πόρων.
6. Τέλος, η χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους προϋποθέτει κυρίως τη συνέχιση και επιτάχυνση της δυναμικής αναπτυξιακής πορείας της χώρας. Η προσπάθεια εξοικονόμησης πόρων με την καλύτερη οργάνωση της δημόσιας διοίκησης είναι σημαντική, αλλά όχι ικανή για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της χρηματοδότησης των κοινωνικών παροχών.

Το **συνταξιοδοτικό** είναι ένα θέμα ιδιαίτερα ευαίσθητο, αλλά εξίσου σημαντικό για τη μελλοντική πορεία της οικονομίας. Το σημερινό σύστημα έχει επαρκή χρηματοδότηση για 30 περίπου έτη και υπό προϋποθέσεις. Μετά τα 30 έτη, επέρχεται μια σταδιακή επιδείνωση και κατάρρευση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι το ύψος της η παρούσας αξίας των μελλοντικών ελλειμμάτων των επόμενων 50 ετών είναι περίπου τρεις φορές το ΑΕΠ, ενώ

ετησίως οι συντάξεις το 2050 αναμένεται να απορροφούν το 25% του ΑΕΠ, που είναι το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ-15.⁵

Ορισμένοι πιστεύουν ότι η αβεβαιότητα για το τι θα συμβεί μετά από 30 έτη είναι τόσο μεγάλη, ώστε είναι πρῶιμη η οποιαδήποτε προετοιμασία για ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Το επιχείρημα αυτό αγνοεί δύο σημαντικούς παράγοντες. Πρώτον, δεν υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα για το τι θα συμβεί, αφού το ζήτημα της ελλιπούς χρηματοδότησης πηγάζει από το πρόβλημα της υπογεννητικότητας. Οι ρυθμοί αναπαραγωγής του πληθυσμού είναι γνωστοί, άρα το πρόβλημα είναι υπαρκτό. Δεύτερον, η προσδοκία αποσταθεροποίησης της οικονομίας μετά από 30 έτη, φέρνει την αποσταθεροποίηση μπροστά στο χρόνο. Η προσδοκία της μελλοντικής επιδείνωσης επιδρά αρνητικά στα κίνητρα των εργαζομένων, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να αποφύγουν τις εισφορές στο σύστημα πολύ πριν την πάροδο των 30 ετών, αφού δεν θα περιμένουν οι εισφορές τους να πιάσουν τόπο όσον αφορά τη σύνταξή τους. Επιδρά αρνητικά και στο επενδυτικό κλίμα και συνεπώς στους ρυθμούς ανάπτυξης πολύ νωρίτερα από την πάροδο των 30 ετών.

Πιστεύω ότι πρέπει να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε αντίστροφα από τον τρόπο που σκεφτόμασταν μέχρι σήμερα. Πρέπει να δούμε τη λύση του ασφαλιστικού ως ένα πρόβλημα «δυναμικού προγραμματισμού», όπως λέγεται στη γλώσσα της επιχειρησιακής έρευνας. Δηλαδή να λύσουμε πρώτα το πρόβλημα των νέων, αυτών που τώρα μπαίνουν στην αγορά εργασίας ή που σύντομα αναμένεται να μπουν, με τρόπο ώστε το σύστημα να χρηματοδοτείται πλήρως στο μέλλον και να σταθεροποιηθεί. Το πρόβλημα των μεσήλικων, πρέπει να το λύσουμε τελευταία. Πιστεύω ότι η κοινωνική συναίνεση είναι πιο εύκολη με μια τέτοια διαδικασία δυναμικού προγραμματισμού, αλλά και η πιθανότητα εξεύρεσης λύσης που να μην αποσταθεροποιεί την οικονομία, ακόμα μεγαλύτερη. Οι νέοι πιο εύκολα αποδέχονται ένα νέο σύστημα συνταξιοδότησης, αφού δεν έχουν αποκρυσταλλωμένες προσδοκίες για τη σύνταξή τους. Όμως, οι μέχρι σήμερα πολιτικές λύσεις ξεκινούσαν από την εξεύρεση λύσης για τους γηραιότερους και στη συνέχεια για τους νεότερους.

VI. Επίλογος

Ανακεφαλαιώνοντας, οι λέξεις κλειδιά για την πυξίδα της σύγκλισης είναι:

- Επενδύσεις σε τομείς και δραστηριότητες με την υψηλότερη απόδοση
- Ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και εξωστρέφεια
- Αποτελεσματικότητα του κράτους και εξοικονόμηση πόρων
- Κοινωνική συναίνεση

⁵ Βλέπε *Joint Report by the Commission and the Council on Adequate and Sustainable Pensions*, 2003, σελίδα 65.

Αν και στο ξεκίνημα της μετα-ολυμπιακής περιόδου, οι επενδύσεις μειώνονται, αντί να αυξάνονται, ενώ ήδη έχουν εκδηλωθεί τα πρώτα σημάδια μειωμένης οικονομικής δραστηριότητας για το 2005, η επόμενη δεκαετία θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να είναι εξίσου επιτυχής, όπως η προηγούμενη. Υπάρχουν σαφή πλεονεκτήματα σήμερα σε σχέση με δέκα χρόνια νωρίτερα. Η χώρα μας έχει διεθνή αξιοπιστία πολύ μεγαλύτερη σήμερα, και παρά το πρόσφατο τραύμα της απογραφής. Επιπλέον, η εμπειρία της προηγούμενης δεκαετίας δείχνει το δρόμο για τις σωστές πολιτικές, κάτι που έλειπε από τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις των τότε πολιτικών. Σήμερα, στον ιδιωτικό τομέα, οι επιχειρηματίες και οι εργαζόμενοι γνωρίζουν πολύ καλύτερα το σωστό τρόπο δράσης. Η οικονομία, λόγω ένταξης στην ΟΝΕ, δεν είναι το ίδιο ευαίσθητη σε εξωτερικές αναταραχές, όπως πριν, και έχει αποκτήσει μια δυναμική που για να ανατραπεί θα χρειαστεί να συμβούν πολλά λάθη συγχρόνως. Επιπλέον, υπάρχει κοινωνική συναίνεση για τις περισσότερες πολιτικές. Η γλώσσα της ΓΣΕΕ δεν διαφέρει σημαντικά από τη γλώσσα του ΣΕΒ. Βεβαίως, η ανάπτυξη και η σύγκλιση δεν είναι δεδομένες. Απαιτείται να δοθεί απάντηση με ξεκάθαρο τρόπο στα ερωτήματα που τέθηκαν στο παρόν άρθρο και, φυσικά, εγρήγορση από την κυβέρνηση, η οποία φέρνει το βάρος της δημιουργίας της συγκεκριμένης πυξίδας για την πραγματική σύγκλιση.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

European Commission, 2003, Joint Report by the Commission and the Council on Adequate and Sustainable Pensions

Kok, Wim, 2004, Facing the Challenge: The Lisbon Strategy for Growth and Employment, Report from the High Level Group, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

London Business School, Greek Alumni Association, 2004, Συνέδριο: «Η ώρα της ελληνικής επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας», χορηγοί: Kantor Σύμβουλοι Επιχειρήσεων Α.Ε., Genesis Pharma Group SA, Alpha Private Bank.

McCallum, J., 1995, "National Borders Matter: Canada-US Regional Trade Patterns," American Economic Review, vol. 85, June, pp. 615-23.

Prichett, Lant, 1997, "Divergence, Big Time," Journal of Economic Perspectives, vol. 11, no. 3, pp. 3-17.

Ταβλάς, Γεώργιος Σ. και Νικόλαος Γ. Ζόνζηλος, 2002, σχόλιο στο άρθρο των Barry Bosworth και Τρύφωνα Κολλίντζα, «Οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα: επιδόσεις κατά το παρελθόν και προοπτικές για το μέλλον», στον τόμο Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος και Brookings Institution, σελ. 249-259.